

**Memòria
de Mallorca**

www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 38 / Octubre 2016

Edicions

Jeroni de Cabrera.
La vida en una maleta

Joan Rigo Bonet, 2015

Jeroni Bonet Barceló (1910-2002) ha estat criat amb sòlides conviccions cristianes i en els valors d'amor a la família, a la terra i a la justícia. D'ençà dels dotze anys ha treballat amb son pares a la possessió de sa Vallet i després a Cabrera.

A partir del juliol de 1936 el futur se li escapa de les mans, i en Jeroni i la seva família viuen un daltabaix a l'illa que els marcarà la vida per sempre: primer un hidroavió republicà avariament arriba a l'illa i els seus ocupants són empresonats. Després arriben a Cabrera tropes republicanes per alliberar-los i es fan amb el control de l'illa. Les tropes se retiren i en Jeroni i son pare són embarcats i marxen amb aquestes cap a Menorca. S'acaba la guerra. Són condemnats a reclusió perpètua. Comença una llarga peregrinació per diferents presons de la península. Treballs forçats. Arriba l'indult. Retornen a casa. Intenten recuperar la normalitat...

La Llei 10/2016 i la Fossa de Mallorca: PORRERES

A mitjans del mes de juny passat es va aprovar per unanimitat al Parlament Balear la Llei 10/2016 per a l'exhumació de víctimes desaparegudes durant la Guerra Civil i dictadura franquista a les Illes Balears. Memòria de Mallorca sempre ha reivindicat una llei autonòmica que regulàs les tasques de les sol·licituds, recerca, localització, exhumació, dignificació i protecció dels indrets on les nostres víctimes resten encara a fosses clandestines franquistes. Hem tocat a totes les portes, institucionals i judicials, centrals i locals, ningú fins ara ens ha fet cas. És ben coneguda la nostra lluita en aquest sentit, anàvem als ajuntaments i aquests ens deien que no eren competents, que anéssim als Consells. Al Consell ens deien que era cosa del Govern. Del Govern ens enviaven al Govern central i el Govern central ens tornava a l'Administració local. Els tribunals exactament el mateix, dels estatals als territorials, després d'un llarg recorregut aquí i allà, el Tribunal Suprem ens diu no és competència seva i ens envia de nou als territorials i aquests a les institucions, i torna a començar.

Continua...

*La fossa comuna
del cementiri de Porreres*

Durant aquesta lluita hem tingut sempre clar que aquesta responsabilitat pertoca a l'estat o a les administracions que el representen, sempre ho hem reivindicat, per això mateix sempre hem demandat la seva empara i hem denunciat el seu incompliment. Però finalment, en aquesta legislatura, ho hem aconseguit: **l'actual Govern Balear ens diu que ell sí és competent!** S'assenyala a l'Exposició de Motius de la citada llei que *"amb aquesta llei es pretén complir amb les obligacions que té Espanya amb les víctimes de les desaparicions de la Guerra Civil i del franquisme, i també amb els que són els seus familiars. El Grup de treball sobre desaparicions forçades, el Comitè sobre desaparicions forçades i el Relator especial sobre justícia transicional han posat de manifest que les mesures derivades de la Llei 52/2007 no representen una reparació adequada. És en aquest context que aquesta llei estableix que el Govern Balear tindrà la competència en matèria de localització i identificació de persones desaparegudes violentament per raons polítiques, ideològiques i religioses, i de prospecció i intervenció en les fosses de la Guerra Civil i del franquisme en el territori balear...."*

Crèdits:

Han col·laborat:

Mª Antònia Oliver París
Blai Guevara Caparrós
Xarxa catalana i balear de suport a la Querella Argentina
Sa Feixina sí que Tomba
Antònia Mercadal Serra

**Coordinació,
disseny i maquetació:**
Blai Guevara

Temps de la Memòria
és el butlletí trimestral
de l'**Associació Memòria
de Mallorca**. DL: PM 311-2014

La publicació no es fa responsable de les opinions dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte amb nosaltres: **625 45 45 00**
tempsdelamemoria@gmail.com

A la fi algú ens diu que és competent!, ja tenim una llei feta a mida per a la nostra comunitat que contempla les nostres demandes, una d'elles és el caràcter específic de les exhumacions, precisament per tractar-se d'exhumacions de víctimes produïdes en el marc de violacions dels DDHH, a l'article 7, punt 1r: *"Intervencions en les fosses de la Guerra Civil i de la dictadura franquista", assenyala "... les fosses com a proves d'execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries vinculades a possibles desaparicions forçades, crims de guerra i crims contra la humanitat als efectes de la seva investigació judicial..."* i contempla, a més, el que nosaltres sempre hem dit: que les víctimes patiren greus violacions contra els Drets Humans i que quan es recuperin i comprovin els assassinats, si realment som un estat de dret, s'han de denunciar, i així es diu a l'article 10: *"Pel caràcter massiu o sistemàtic que presenti la troballa de restes humanes amb signes de violència en les fosses de la Guerra Civil i de la dictadura franquista, el Govern, directament o a través dels seus serveis jurídics, denunciarà davant Fiscalia l'existència d'indícis de la comissió de possibles crims contra la humanitat de naturalesa imprescriptible i efectes permanents..."*

Nosaltres ho hem fet ja als tribunals, però que ho faci el Govern, les i els nostres representats elegits democràticament, que ens acompanyin en aquesta lluita, independentment del cas que faci la Fiscalia, és molt reparador, tant pels familiars de les víctimes com per a la societat en general.

Hem lluitat molt i sense treva des que som associació per a la recuperació de les nostres víctimes desaparegudes. Ara cal que aquesta llei sigui efectiva. Per això es necessari dotar-la, sense excuses ni dilacions, dels pressupost necessari i així podrem dir ben fort i ben clar que la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, en matèria de víctimes de desaparicions forçades, de víctimes d'execucions extrajudicials i de crims de guerra, i per tant de crims contra la humanitat, respecta i defensa els DDHH.

La llei marca la creació d'una comissió tècnica per desenvolupar tasques, analitzar la viabilitat d'exhumació de cada fossa, l'elaboració d'un protocol específic per a les exhumacions i de projectes per exhumar-les, senyalitzar-les, dignificar-les i protegir-les com a llocs de Memòria. La nostra associació forma part d'aquesta Comissió i ja a la primera reunió presentarem el projecte per a l'obertura d'una de les fosses, d'entre les més grans de Mallorca en nombre de víctimes desaparegudes i amb viabilitat tècnica per exhumar-la. Situada al cementiri de Porreres, amb 120 víctimes de diferents municipis, concretament de 29 de tota l'illa: la **Fossa de Mallorca**.

Fa ja mesos, abans de l'aprovació de la llei, l'associació va convidar un dels màxims experts en exhumacions de fosses de víctimes de la Guerra Civil, el prestigiós professor i metge forense, **Francisco Etxeberria**. Li demanarem una valoració i un projecte d'exhumació per aquesta fossa, projecte que presentarem i que després de diverses reunions amb la Comissió Tècnica es va decidir com a la primera de les fosses a exhumar.

Possiblement coneixereu a través dels mitjans de comunicació que la fossa s'obrirà el mes de novembre, la data concreta encara no la podem confirmar, però sí que podem fer pública l'aprovació per part del Govern de l'obertura de la fossa i la concessió de la subvenció econòmica que ho farà possible, d'acord amb el pressupost que ha fet l'equip de la *Sociedad de Estudios Aranzadi* que dirigeix Etxe-

berria. Així doncs, aquesta primera exhumació per part del Govern la gestionarà, mitjançant una subvenció, Memòria de Mallorca, i, a partir de l'any vinent, està previst que sigui ja directament el Govern que ho faci a la resta de fosses aportant la partida pressupostària adient.

El principal motiu per començar enguany és que sabem que hi ha moltes famílies que esperen fa massa anys. Començam amb la fossa de Porreres per la seva magnitud en quant al número de víctimes i també perquè és la fossa amb possibilitats reals d'intervenció més complexa de totes les que pensam són viables i que requereix un equip amb molta experiència, un equip multidisciplinar, que actualment no tenim a la nostra comunitat. Per tant, seria impossible exhumar-la nosaltres. Pretenem també que sigui una "escola de formació": formar un equip aquí que després pugui seguir amb altres fosses viables que no requeriran ja de tants mitjans per ser manco complexes i amb un nombre de víctimes inferior. Estam preparant també una borsa de voluntaris per ajudar a l'exhumació, especialment llicenciats en arqueologia i/o antropologia.

Volem indicar que els membres de MdM que hi treballam, ho fem com a voluntaris i que l'import que està previst a la subvenció és per pagar les despeses derivades dels desplaçaments des d'Euskadi de l'equip Aranzadi, 12 persones entre arqueòlegs, antropòlegs i forenses, així com també les tasques de camp que desenvoluparan durant, com a mínim, un mes, el seu hostatge i manutenció, el material, transport, etcètera.

El procés consta de dues fases: la primera serà l'exhumació, contemplada en aquesta subvenció, i la segona serà la identificació, que es farà ja l'any vinent i de la qual és impossible quantificar l'import sense saber exactament el nombre de víctimes que es puguin trobar en aquesta fossa, tot i que la xifra que s'estima és entre 100 i 120. Aquesta segona fase es desenvoluparà als laboratoris i inclou les analítiques d'ADN, tant a les restes trobades com a les famílies de les víctimes.

La intenció de l'associació, una vegada preparat tot, era donar la notícia als familiars de les víctimes abans que es publicàs als mitjans de comunicació, això dissortadament no ha pogut ser i moltes de les famílies se n'han adonat per la premsa. Per aquest motiu, i amb caràcter urgent, vàrem convocar una reunió amb els familiars de les víctimes en què els informàrem personalment de tot el procés, de la seva necessària participació i dels seus drets i contestàrem a les seves preguntes. També els informàrem de les perspectives d'a-

1. Ubicació de la fossa comuna al cementiri de Porreres
2. Paret de l'oratori de la Santa Creu on eren afusellades les víctimes

questa exhumació, de les seves dificultats i particularitats i de que hem d'estar preparats i preparades pel que puguem trobar o no trobar. En tot cas, per a totes aquelles famílies que no vàreu poder venir, o per a qualsevol dubte, podeu escriure a l'adreça electrònica de Memòria de Mallorca: tempsdelamemoria@gmail.com, o enviar un missatge privat al nostre Facebook o trucar al telèfon 625 45 45 00. D'aquesta manera, quedareu incorporats a la nostra base de dades i rebreu les pròximes convocatòries.

Volem manifestar el nostre compromís amb els que són els autèntics protagonistes: **els familiars de les víctimes del franquisme**, en aquests cas de la fossa de Porreres. Ells i les víctimes que mataren els feixistes i que enterraren d'amagat en aquesta gran fossa de Mallorca, víctimes, elles i les seves famílies d'una de les més greus violacions contra els Drets Humans: **les desaparicions forçades**.

Aquesta és la principal característica de la fossa de Porreres, les seves víctimes, totes, foren detingudes il·legalment, procedien de les presons de Palma, la majoria de Can Mir i Castell de Bellver, estaven "custodiades" per les autoritats, i baix la seva responsabilitat es van produir, la majoria d'elles, entre gener i abril de 1937, les seves desaparicions foren planificades. A sang freda les cridaven de les

A la fusta de la porta es troben restes de la barbàrie

presons amb llistes preparades, les deien que sortien en llibertat, amb les mans fermades, sense poder recollir les seves pertinences i cridant "companys no ens oblideu", perquè sabien cap on anaven. Les seves desaparicions foren negades a les seves famílies. No tenen registre oficial de la seva mort. Els seus noms no estan inscrits als llibres de defunció, les seves famílies no pogueren mai certificar la seva mort, ni veure els seus cossos, ni recollir les seves robes, ni obtenir certificats de viduitat o orfandat, ni obtenir pensions. No hi ha documents, els únics que trobam són els de la seva suposada "puesta en libertad". Tenim, això sí, múltiples testimonis que ens conten com les autoritats negaven saber on eren, la seva desaparició i les circumstàncies de les seves morts.

En reproduïrem un d'ells, podria ser qualsevol dels molts que hem escoltat, hem triat aquest perquè la persona que ho relata fou testimoni directe de la negació per part de les autoritats, fou a ella mateixa que li digueren que havien posat en llibertat al seu pare, no li contà la seva mare o els seus familiars, li digueren a ella directament, allà a la presó on estava el seu pare i on es suposava estava, baix la responsabilitat de les autoritats. A més, descriu molt bé aquesta negació i el patiment de les famílies d'aquestes víctimes, com quedaren fora de l'empara de la llei, que és el que es pretenia. Era una nina de 12 anys quan mataren el seu pare, avui en té 92 anys i espera una resposta. Fou publicat el 15 d'abril de l'any 2005 al Butlle-

tí Estel Negre del que reproduïm l'extracte que fa menció als fets citats:

Era un dia d'hivern. Quan vaig arribar a la presó i em vaig presentar, el de la porta ja em coneixia i em va dir. «Ya no hace falta que vengas más. Hoy han soltado a tu padre». Tenia tantes ganes que l'amollassin que en aquell moment vaig creure el que em deia aquell home, me'n vaig anar corrent molt contenta a casa d'uns coneguts per contar-los-ho i per telefonar a la meua mare, que en aquell temps s'havia hagut de posar a fer feina en una fàbrica d'Inca. Ma mare quan em va sentir segurament ja va veure què havia passat i es va posar a plorar... Jo no ho entenia i li deia «Què et passa? No em sents? L'han amollat, l'han amollat...! Per què plores...?». Em va dir que no em moguéss, que venia tot d'una, que agafava el tren, que l'esperàs... No sé quin temps vaig esperar, allà, quieta, sense moure'm, tal com ella m'havia dit... Vaig començar a pensar que era estrany que el meu pare no m'hagués esperat per agafar el tren junts i tornar a casa, però em seguia repetint a mi mateixa «l'han amollat...», fins que la meua mare va arribar amb la meua germana petita en braços, vaig veure els seus ulls que miraven els meus i sense dir res vaig començar a plorar... La meua mare i jo demanant pel meu pare. Aquest dia vàrem anar a molts llocs oficials que jo no podria identificar perquè no coneixia quasi gens Palma, i anàvem preguntant... Ens miraven com si fóssim boges... Ens repetien que l'havien amollat... Hi havia falangistes i gent uniformada, supòs que militars. Ens deien que se n'havia anat, que potser ens havia abandonat, que no sabien res... La meua mare repetia: «On l'heu amollat? Quan? Què heu fet amb ell? Per què a ell?» I ningú no ens contestava... Encara avui ningú no ens ha contestat.

Volem contestar, volem que el Govern contesti, el volem al nostre costat, ara amb aquesta llei i la seva Comissió sabem que aquesta és la seva intenció. Aprofitam per tant per donar les gràcies al Govern, a totes les persones que han participat en l'elaboració d'aquesta llei i als membres de la seva Comissió que faran que sigui una realitat, nosaltres hi col·laborarem i també estarem vigilants perquè sigui així. També volem agrair a l'Ajuntament de Porreres la seva participació, així com també al poble de Porreres que sempre ens ha acollit i els seus testimonis. Finalment, a totes aquelles persones que han investigat aquestes desaparicions i la fossa de Porreres, a totes aquelles que també les han denunciat i per descomptat, a tots els testimonis i als familiars de les víctimes, **que en realitat són la força de la qual ens nodrim per seguir lluitant. Gràcies, de veritat, a tots i a totes, ens veurem aviat!**

Salut i Memòria!

Conferència

Fosses del franquisme: exhument víctimes de desaparicions forçades

Per Francisco Etxeberria Gabilondo, Doctor en Medicina i especialista en Medicina Legal i Forense

2ª PART

El dia 19 de febrer va tenir lloc la conferència que impartí el Doctor Francisco Etxeberria Gabilondo –el prestigiós metge i especialista en medicina legal i forense, així com en antropologia i biologia forense, i també, cal dir-ho, un gran comunicador– a la seu d'UGT a Palma. L'acte fou organitzat per Memòria de Mallorca.

La conferència fou una classe magistral sobre el procés d'exhumació de les restes de persones víctimes de desaparicions forçades, de la metodologia científica emprada, dels protocols d'actuació, i de les posteriors conseqüències que s'en deriven de tot aquest procés; tant des del punt de vista de la legalitat –amb les possibles competències judicials–, com des del punt de vista dels Drets Humans i de la Història.

Tant pel valuós contingut, com els fermes arguments en els quals basa les seves conclusions, reproduïm íntegrament aquella conferència. Per la durada d'aquesta ho hem fet en dues parts, amb aquesta segona posam punt i final a aquesta conferència.

Dicho protocolo ofrece las suficientes garantías como para tener la credibilidad necesaria: investigaciones preliminares, la intervención arqueológica, la investigación forense, la identificación y la causa de muerte –de nada sirve saber quien es el muerto si no estás en condiciones de decir si ha muerto de forma natural o de forma violenta, si no se puede establecer la causa de muerte en la medida que no se puede interpretar no se podría derivar como una cuestión de carácter criminal–. Todo junto desemboca en un informe final y en el último punto se debe concretar cual será el destino de los restos.

Cuando se monta una investigación forense se diferencia claramente lo que es un indicio, de lo que es una evidencia, de lo que es una prueba. No son para nada lo mismo: indicios de crímenes del Franquismo en Baleares tenemos de sobra, pero transformar los indicios en evidencia exige la participación de profesionales, y si en la intervención de éstos se validan las evidencias se convertirán en prueba. Es decir: “ahí tenemos una fosa”, para un particular es un indicio de un crimen, pero hasta que no lo corroboran unos expertos realizando las pertinentes diligencias, y las autoridades apoyadas por las conclusiones las validen, solo tenemos un mero informe técnico y éste debe de adquirir el grado de verdad oficial

–en ausencia de otras hipótesis– obteniendo cuerpo legal mediante la validación del gobierno de turno, de forma que si alguien viene a cuestionar dichos hechos deberá de someterse a la justicia. Si una persona es calificada como víctima, por ejemplo víctima del nazismo –no hace falta que sea con sentencia judicial, basta que sea interpretada por las instituciones del Estado–, y viene alguien y lo niega, el fiscal pertinente actúa contra esa persona. **Es importantísimo que las instituciones doten de cuerpo legal a los informes debidamente realizados por los equipos de investigación y reconozcan a las víctimas como tales.**

En los conflictos humanos, la búsqueda de la verdad es un ejercicio aproximativo, es tendencial, casi nunca completo, no siempre se obtiene la verdad, lo mismo que en medicina no siempre se obtiene el diagnóstico –algunos diagnósticos lo son por aproximación y no por ello se deja de dar un tratamiento porque no se tiene otra alternativa mejor–. Para resolver este asunto, lo mínimo que se puede pedir es que la verdad sea formalmente obtenida, es decir mediante la intervención de los profesionales expertos en cada materia específica, y porque las administraciones les han encomendado determinadas tareas. Como finalmente las sentencias son motivadas, la prueba que construyen las autoridades judiciales es una

prueba testifical, documental y pericial. Unos debemos concentrar nuestros esfuerzos en analizar los restos, otros en la recogida de testimonios y otros en la recuperación de la documentación, porque es la única manera de construir la prueba. Antes mencioné el **Protocolo de Minnesota** en relación a las exhumaciones de víctimas fallecidas, pero si hablamos de víctimas del Franquismo, también hay que ocuparse de las víctimas que no murieron pero sufrieron, y para ellas existe el **Protocolo de Estambul**, es una herramienta de Naciones Unidas utilizada por los psicólogos: la recogida del testimonio de una hija, cuya madre viuda tuvo que trabajar limpiando para salir adelante, y a esta niña le insultaban y le señalaban en la escuela o en la calle, es tan víctima del Franquismo como su padre, al que asesinaron, y ese es un espacio de trabajo que casi no hemos empezado a desarrollar. En nuestro equipo ya hay una persona dedicada a recoger información de qué pasó con las mujeres que siendo esposas de presos acompañaron a sus maridos por diferentes ciudades, cuando eran trasladados a otras cárceles con el fin de trabajar y conseguir algo de dinero para poder llevarles ropa o medicinas, abandonando para ello su pueblo, su familia, su hogar, etc. Eso es una dimensión del dolor que nadie ha tratado o investigado, que pongo adrede a modo de ejemplo para demostrar que todavía quedan muchas más cosas que se pueden estudiar. En el periodo 1936-39, hablamos de víctimas con resultado de muerte de una forma muy lejana, pero del 39 hasta esta parte casi nadie se ocupa del resto de las víctimas. Como estoy en la sede de un sindicato, el de la UGT, ¿cuántos sindicalistas no fueron detenidos y torturados por la policía al ser identificados como miembros de un sindicato clandestino? Éstos no murieron, pero habrá que analizar su historia particular. Es justamente este periodo, el del 39 hasta el 78 el que más preocupa a los partidos políticos, incluso

hay autoridades que más o menos dicen que mientras estamos entretenidos hablando del 36 y del 39 vamos bien, porque como esto se extiende a más ahí sí que nos tendremos que preocupar. Esto no lo va a parar nadie, aunque no lo tengan en cuenta, este es un tema que viene como

un tsunami, pasado mañana vamos a estar hablando del año 60, del 74, etc.

También nos encontramos con que hay prisiones franquistas que a día de hoy están tal cual como las dejaron los últimos presos republicanos, con miles de inscripciones en sus paredes, que son testimonios impagables, como por ejemplo aquella que reza: *“Me llamo Antonio Cubero, natural de Valenzuela, Córdoba. Vivo en la calle Palomares número 7, por favor póngame en libertad lo antes posible”*. Esa inscripción hecha en lápiz, hay que rescatarla, y para eso no se necesitan antropólogos, ni médicos, ni genetistas, para que sea conocida por la familia. El impacto en la familia al saber que existe una inscripción de su pariente, en este caso en Galicia, es enorme, es una cuestión de interés patrimonial, debe de conservarse, y ejemplos como este, miles.

Se trata transformar el indicio en evidencia y la evidencia en prueba, y transformar así también todos los textos históricos que se han ido redactando durante años. Cualquier tesis doctoral que sea leída y trate sobre los crímenes del Franquismo, cuya información ha sido obtenida con metodología científica, eso es tan elemento de prueba para la Querella Argentina, si se quiere, como el disparo en el cráneo ¿cómo esto no lo utilizan, y lo explotan de forma contundente los propios abogados?

Hace unos años, para el informe de la Querella Argentina entregué una serie de documentos... y entonces saqué estas conclusiones:

1. **La represión fue generalizada** y organizada sin distinción geográfica en todo el ámbito del Estado.
Y lo puedo asegurar porque he estado en fosas comunes en toda la geografía española, en Baleares todavía no, pero por lo demás, en todas partes.
2. **Población civil.** No estoy hablando de militares, que también murieron muchos. En las fosas hemos encontrado a chavales de 14 años, como ancianos de 80, y mujeres: el 4% de esqueletos exhumados pertenece a mujeres.
3. **Nunca se han investigado oficialmente** estos hechos.

“Me llamo Antonio Cubero, natural de Valenzuela, Córdoba. Vivo en la calle Palomares número 7, por favor póngame en libertad lo antes posible”

Aquí tenemos los ingredientes suficientes para que pueda prosperar una querella en Argentina o en cualquier parte. Algunos creen

que esto hay que llevarlo solamente a la jurisdicción penal. La judiliciación de los juzgados de instrucción tiene como objetivo instruir la causa, no es necesario que un juez venga a la fosa, el juez tiene que abrir unas diligencias judiciales. Y esto se puede hacer con la simple noticia de la desaparición sin tener ni siquiera la aparición de la fosa, si se quiere. La causa delimitaría las responsabilidades penales y atender a la víctima; de estas dos cosas –que habría que hacer las dos–, creo que en realidad en el caso de las víctimas del Franquismo solo cabe la segunda, si alguien cree que la jueza Servini va a sentar a alguien en el banquillo de los acusados, y va administrar justicia desde allá, con las proporciones del asunto, es que no sabe de que estamos hablando. Sin embargo todos apoyamos la Querella porque al menos le está sacando los colores a España, como ya ocurrió en Chile con Pinochet cuando Garzón ordenó su detención. Y luego, cuando Pinochet llegó de vuelta a Chile, el gobierno chileno y los tribunales tuvieron que tomar cartas en este asunto cuando antes no se habían ocupado lo más mínimo.

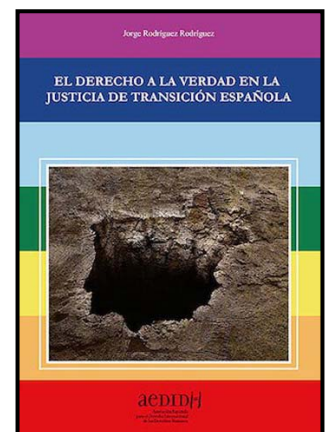
En la próxima exhumación que se haga en Baleares, tiene que contar con una tutela judicial, que lo que hace es darle garantías al proceso y poner los medios que se necesiten, como puede ser que la Guardia Civil por la noche custodie la fosa, ¿cómo que os vais a quedar vosotros? Tutela, garantías y medios es lo que se debería hacer.

Ante un proceso judicializado o la creación de una Comisión sobre la Verdad, yo, Paco Etxeberria, creo más en lo segundo, aunque ya sé que hay gente que está con completo desacuerdo con esto. Yo no me opongo a lo otro, pero no me creo que la justicia española desde la jurisdicción penal aborde este asunto. En las conversaciones mantenidas con jueces y fiscales así me lo han hecho constar. Pero, sin embargo, creo que los poderes públicos –el concejal, el alcalde, el consejero, el presidente...– si pueden poner en marcha una Comisión sobre la Verdad, no se necesita para nada a la justicia. Así lo creo porque el marco judicial tiene paredes herméticas, mientras que el espacio de los Derechos Humanos tiene unas paredes más fáciles de penetrar, y ahí tendrían cabida las asociaciones de Memoria Histórica, los sindicatos, la universidad cualquiera, etc. –estarían personados–, mientras que en el ámbito judicial no lo van a permitir. En el mundo ha habido 30 Comisiones sobre la Verdad, y aquí va a acabar ocurriendo también, porque por delante del marco judicializado está el de los Derechos Humanos; si la justicia actúa es porque antes ha

habido unas instituciones, unos partidos políticos... que han impulsado este asunto. Y se genera un cuerpo de información que luego puede tener aplicación y utilidad en un marco plenamente judicializado. En España solo se recurre al juzgado, sin pensar en los más mínimo en otras estructuras de tu propia Administración, que también son instituciones de la Administración y que además tienen competencias para ello. Amnistía Internacional, ya en el año 2006 dijo que para solucionar el problema en España se debe crear un órgano oficial, temporal, de carácter no judicial, lo que no excluye que cualquier persona afectada pueda recurrir a la jurisdicción penal. Entonces para resolver este asunto primero se crea una **Comisión sobre la Verdad**, de carácter temporal y no judicial, con el mandato de investigar y calificar los abusos graves con arreglo al Derecho Internacional, y cuyo objetivo sea el esclarecimiento y generar una Verdad. Yo creo más en esto.

**Conocer la verdad es reparador
y consolida los valores democráticos,
y ensancha el discurso de los
Derechos Humanos**

En Argentina el proceso está judicializado, pero es que antes hubo una Comisión para la Verdad, y generó un cuerpo de información y después se celebraron unos juicios, no para incriminar a nadie, sino que fueron para asentar verdades formalmente obtenidas con resoluciones judiciales y después el tema se ha judicializado. En Chile pasa justo lo mismo, y es gracias a esto que hoy están reconocidos 33.000 torturados, calificados por el Estado oficialmente, sin ninguna resolución judicial. Y si usted es una víctima calificada de torturas, luego, si lo desea, puede acudir a la jurisdicción penal exhibiendo un documento que te acredita de entrada como víctima calificada sin demostración judicial de ningún tipo. En España queremos judicializar el asunto cuando en realidad no tenemos toda la información suficiente, generada con carácter oficial, institucional..., etc. Diciendo: “*qué malo era Franco*”, “*mató a muchos*”, con eso no se puede hacer nada como no llevas más información formalmente obtenida. Si alguien tiene dudas sobre esto tendría que leerse este trabajo: “**El derecho a la verdad en la justicia de transición española**” de Jorge Rodríguez Rodríguez,

ahí podemos encontrar hasta como se debería montar una **Comisión para la Verdad**. La utilidad de todo esto que digo queda reflejada en el siguiente ejemplo: hace muy pocos años las autoridades de una asociación de víctimas de represaliados y de desaparecidos saharauis contacta con nosotros, cogemos un avión, entramos desde Argelia, recorres 500 km por el desierto, y efectivamente allí hay unas fosas, lo mismo de las que puede haber en Baleares pero en el desierto. Primero ¿qué hacemos? Recogemos los testimonios, y qué más hacemos: buscas documentación, y después qué: hacemos la exhumación, como si estuviéramos en Burgos. Antes de tocar la fosa ya teníamos una información exhaustiva del número de víctimas, el parentesco, etc., la información ya está obtenida y luego vas y efectivamente verificas dicha información; eran todas víctimas asesinadas el año 1976 cuando España todavía tenía jurisdicción en la zona, es decir, España no había abandonado el territorio del Sáhara Occidental, cuando se produce la invasión de la Marcha Verde y las fuerzas leales marroquíes, asesinaron, bombardearon, provocaron mutilados... todo lo cual se está investigando todavía sin ningún proceso judicializado, sin ningún juez que esté ahí detrás.

***Conocer la verdad es reparador
y consolida los valores democráticos,
y ensancha el discurso de los
Derechos Humanos***

Nosotros hicimos la tarea como siempre, y para asombro nuestro nos encontramos con los carnets de identidad de los muertos en sus bolsillos, eran DNI españoles, más fácil imposible. Hicimos las pruebas de ADN a las vícti-

mas y sus familiares, verificamos la identidad de todos, interpretamos la causa de la muerte, etc. Y al salir del país, porque está en la zona del Sáhara liberado –la que controla el Frente Polisario, la otra está controlada por Marruecos, que allí hay un muro que no se podéis haceros a la idea del tamaño del muro que ha construido Marruecos para separar una zona de la otra– las autoridades nos piden el documento de cadena de custodia; aquí lo tiene. Fotografías de los objetos: aquí están. Entrégenme la grabación del vídeo: aquí está. Y así sucesivamente con el resto de la información obtenida, como debe de ser. Una vez en España el juez Ruz, de la Audiencia Nacional, del Juzgado de Instrucción número 5 que tiene una causa abierta sobre Vulneraciones de Derechos Humanos al Pueblo Saharaui, nos cita y nos requiere toda la información obtenida en el proceso, nos toma declaración a los profesionales que intervinimos con el fiscal delante. Y nos dice que es la primera vez que ve, a propósito de Vulneraciones de Derechos Humanos al Pueblo Saharaui unos elementos concretos y objetivos. Todo lo demás son cantidad de indicios. Evidencias, pocas, Y pruebas, casi ninguna. Y qué pasó, que no solo se declaró competente, sino que ordenó la detención de once militares de las fuerzas armadas marroquíes. Precisamente con la misma metodología, la recogida de los testimonios, los papeles y las pruebas periciales, en este caso resulta que si ha valido para unos hechos ocurridos en 1976. Porque eso ocurrió allá, si esto hubiera ocurrido aquí escandalizaría más, escuece mucho. Pero ¡sí ha valido! Unos militares marroquíes no pueden ir a París porque la Interpol los arrestaría. Marruecos se ha enfadado muchísimo, que esto es una campaña de... lo que quieras.

Conocer la verdad es reparador y consolida los valores democráticos, los cívicos y ensancha el discurso de los derechos humanos. Que después no se pueden juzgar a los criminales... pues es muy probable porque ha pasado mucho tiempo, pero existen razones de peso por las que investigar hechos como estos. Tiene un valor pedagógico que hay que saber gestionar adecuadamente. **Hay que comprender lo que fue la tragedia que se vivió en este país. Y ese reconocimiento se está dando en otros lugares del mundo.** ■

Francisco Etxeberria a l'exhumació de les restes d'uns ciutadans espanyols assassinats a l'any 1976 al Sahara Occidental

“Ni respecten la memòria dels morts ni les declaracions dels vius”

Xarxa catalana i balear de suport a la Querella Argentina <http://xarxaquerellarcontrafranquismo.blogspot.com.es>

Volem expressar tot el nostre suport a la nostra companya Maite Blázquez Losa, que ha demostrat durant la seva declaració, la fermesa i la lluita que la caracteritza. El seu padrí era pollençí i fou assassinat, precisament, a la fossa de Porreres, és la representant de MDM a la Xarxa catalana i balear de suport a la Querella Argentina.

Avui (26/9/2016), ha declarat al Jutjat Número 3 d'Esplugues de Llobregat la nostra companya **María Teresa Blázquez Losa**, ho ha fet per ratificar-se en la querella presentada a la República Argentina per la desaparició forçosa del seu avi Joan Rosa Campomar. Ens agradaria poder dir que la declaració de la Maite a requeriment de l'exhort de la jutgessa María Romilda Servini ha estat una experiència positiva però no ha estat així. El tracte rebut al jutjat ha estat marcat per un seguit de circumstàncies que el funcionariat ha volgut emmarcar en el capítol de la manca de recursos del seu jutjat però que va més enllà d'això, perquè el fet que no hi hagi una sala on recollir les declaracions de les ciutadanes i ciutadans no és excusa. Passi que s'hagi de declarar davant de funcionaris i usuaris però les converses creuades entre els que ocupaven l'espai i les interrupcions han fet que la Maite no pogués centrar-se en la seva demanda de veritat, justícia i reparació. Tant ha estat així que en un moment donat la Maite ha dema-

nat respecte aixecant la veu entre la indignació i el plor dient: **“Ni respetan la memoria de los muertos, ni la declaración de los vivos”**. Encara que li han demanat disculpes han convertit un dia molt important de denúncia i justícia en una experiència desagradable. Les companyes i companys que l'esperaven fora, sabedors del que havia passat, han rebut entre aplaudiments a una Maite nerviosa i emocionada. Maite ha fet la declaració amb la foto dels seus avis al pit i el mocador de l'Associació Memòria de Mallorca al coll.

Maite a la seva declaració ha demanat poder recuperar els ossos del seu avi perquè per fi puguin descansar al costat de la seva àvia. Esperem que ben aviat aquesta fossa sigui oberta tal com es va comprometre el Govern de Les Illes amb l'Associació Memòria de Mallorca. Ha demanat que s'obrin totes les fosses. Però no ha oblidat els consells de guerra, el treball esclau i tants crims de lesa humanitat comesos pel franquisme.

Joan Rosa Campomar era mecànic dentista, militant d'Esquerra Republicana, estava casat i tenia una filla de mesos que no va poder ser estimada pel seu pare. Joan vivia al Port de Pollença, a Mallorca, quan va ser empresonat després del cop d'estat contra el govern legal de la República. El 22 de gener de 1937 va ser posat en llibertat però mai va tornar a casa, l'esperava un camió conduït per falangistes que el van traslladar al cementiri de Porreres on el van fer desaparèixer dins una fossa comuna amb 26 companys més. **Va ser assassinat a l'edat de 34 anys. ■**

Tot el nostre suport a la companya Maite

Al sr. Bohigas...

Per Sa Feixina sí que Tomba, assemblea ciutadana

Sr. Bohigas, tot i que està en el seu dret de defensar amb vehemència i de manera incomprensible la permanència al carrer d'un monument feixista sense cap valor arquitectònic, no li podem acceptar que falti a la veritat sobre les activitats de la nostra associació.

L'informem que **Sa Feixina sí que Tomba** no ha convocat cap concentració fins la data d'avui. La convocatòria a la qual vostè fa referència al seu lamentable article de dia 12 de setembre a aquest diari, va ser realitzada per Padrines i Padrins-flauta de Mallorca. Per altra banda, sr. Bohigas, deduir d'aquesta concentració improvisada per les Padrines i Padrins... un fantasiós poc interès de la població de Palma per tomar el monument, constitueix un exercici de manipulació notable per part seva. No passi pena, quan **Sa Feixina sí que Tomba** convoqui una mobilització ciutadana ja l'informarem amb antelació perquè pugui preparar amb temps els articles corresponents, tan interessat com el vegem pel fracàs de les nostres convocatòries.

Com vostè bé sap, sr. Bohigas, el company Domingo Morales s'oposava amb fermesa a la permanència del monument franquista de sa Feixina, i així ho va manifestar obertament i repetidament durant les quatre dècades que portem de democràcia. El fet de recordar aquest fet i la convocatòria de Padrines i Padrins... durant el seu funeral civil no va ser cap exercici d'aprofitament sinó de coherència. Curiosament vostè, sr. Bohigas, que també es tro-

bava a aquell funeral, utilitza ara aquest fet per a reforçar els seus febles arguments de defensa del monument franquista. Si Domingo estigués viu, no és difícil imaginar el què li diria.

Davant la seva petició de consulta popular sobre el monument de Sa Feixina li direm, sr. Bohigas, que no recordem cap celebració de referèndum a l'Alemanya postnazi sobre l'eliminació de la copiosa simbologia amb la qual el règim hitlerià va sembrar tot el país. A una societat autènticament democràtica el feixisme i la seva propaganda no són objecte de votació, sinó delimitació de socarrel.

El valor històric del monument de Sa Feixina es pot consultar a un museu i als diferents suports que les noves tecnologies ens ofereixen actualment. No cal haver de conviure diàriament al carrer amb simbologia totalitària i criminal, fet que constitueix un autèntic insult per a les víctimes del franquisme (no oblidem que resten moltes encara vives), els seus familiars i sobre tot per a totes aquelles persones que varen ser víctimes directes (més de 3.000 morts) dels bombardejos del Crucero Balears.

Li preguem per acabar, sr. Bohigas, que d'aquí endavant no manipuli la realitat ni falti a la veritat sobre la nostra associació. **Imagemem que deu resultar un exercici extremadament difícil trobar arguments de pes per a defensar simbologia feixista en ple segle XXI, però aquesta ha estat la seva elecció i la de la seva associació, ARCA, no la nostra. ■**

25 RELATS: Mallorca 1936

11ª ENTREGA

QUERELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD

DATOS DE LA PERSONA QUERELLANTE

• **Nombre:** Francisca Mas Mesquida

DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

• **Nombre:** Joan Mas Verd
• **Edad:** 36 años (27/12/1899 - 3/9/1936)
• **Origen:** Montuiri
• **Grado de parentesco:** padre

Querella Argentina. El franquismo a judici

HECHOS

Escondido desde el 18 de julio de 1936, tras renunciar a huir en barca hacia Argelia, por saberse inocente de toda culpa. Detenido en su casa por un grupo de falangistas de la localidad, el 3 de septiembre de 1936, siendo alcalde del municipio.

Torturado, con otros detenidos, en los bajos del ayuntamiento de Montuiri.

Encontrado muerto el mismo día, en el lugar de Son Pardo, carretera de Palma-Sóller. Está enterrado en la fosa común del cementerio de Palma. ■

Homenatge als mestres republicans

Per Antònia Mercadal Serra, secretària de MdM

Com cada darrer dissabte de maig, Memòria de Mallorca ret homenatge a les víctimes del franquisme al Mur de la Memòria, per celebrar que el dia 28 de maig del 2011, s'inaugurà aquest memorial al cementeri de Palma. Tot i que sempre quan es fan actes a aquest indret de la memòria sempre està dedicat a totes les víctimes, des de l'any passat, Memòria de Mallorca ha volgut fer un un homenatge, dins del general, a diversos col·lectius de represaliats. L'any passat es va començar dedicant-lo a les dones assassinades pel franquisme. Aquest any, als docents: els mestres d'escola, fou un dels col·lectius més durament represaliats pel franquisme. A tots els règims feixistes i totalitaris, les persones que ensenyen a tenir criteri propi a la societat els hi fan molta de nosa.

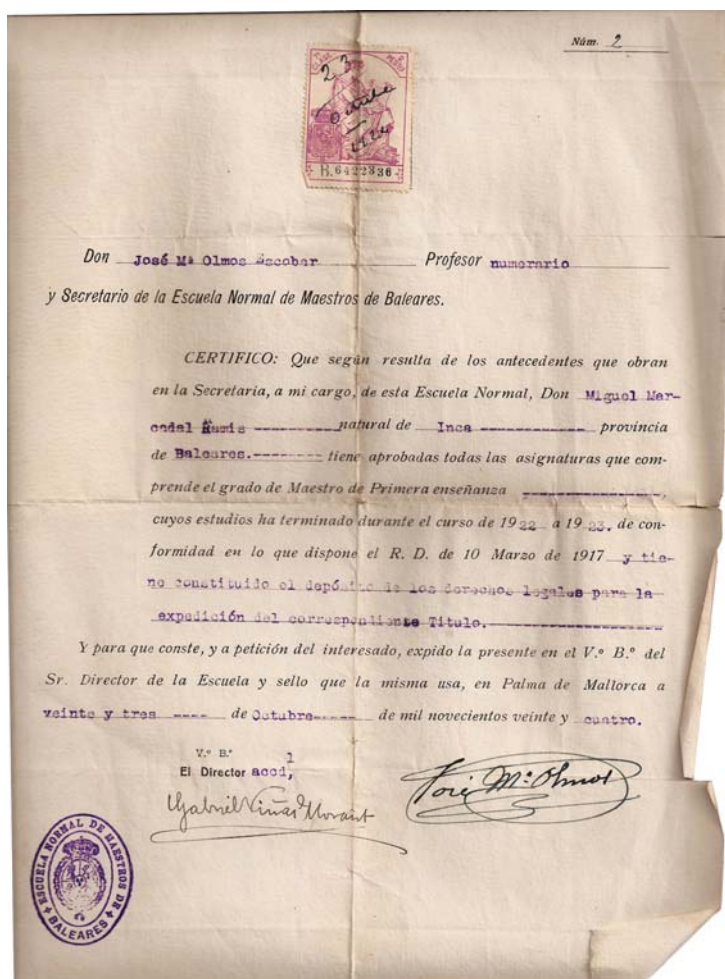
A l'acte d'enguany, presentat per Tònia Oliver presidenta de Memòria de Mallorca, van intervenir de manera molt notable, el nostre amic i company Manel V. Domenech, mestre i coautor del llibre "Les Escoles de les Illes en temps de la II República", reivindicant la lluita fins a hores d'ara dels ensenyants, i Dolors Marin, professora, historiadora i vocal de Memòria de Mallorca, fent una semblança d'un docent injustament oblidat com Odón de Buen, republicà i lliurepensador, oceanògraf i fundador, d'entre d'altres, del *Laboratorio Biológico Marino de Palma*, a Porto Pi.

Em va tocar a mi, relatar la vida, breu, d'un jove mestre pobler, socialista i republicà, assassinat al fortí d'Illetes l'onze de març de 1937, Jaume Serra Cardell, el meu oncle. Vaig parlar del seu tarannà progressista, del seu esperit rebel, del seu entusiasme per ensenyar, i que tot hi haver aprovat les oposicions, mai va poder exercir en propietat dins un aula perquè ja l'havien assassinat quan la família va rebre el seu nomenament.

Vaig llegir un bocí d'una carta escrita damunt tela, on li deia a la seva promesa que hi havia empresonat un mestre d'Inca, gros i amb el cap pelat que era de confiança i que es deia Miquel Mercadal. Era el meu pare. Els presos de Ca'n Mir, tots, s'enginyaven per fer arribar notícies a la seves famílies escrivint en paper, paper de

fumar o damunt roba, que camuflaven dins la roba que entregaven a les seves famílies per netejar, o mitjançant persones que els hi mereixien confiança. Com es el cas d'aquesta carta en paper de Jaume Serra a la seva esposa, datada pel seu company Joan Pizà dia 22 de juliol del 1936, quan foren detinguts i empresonats al quarter General Luque d'Inca. En aquest cas pregava al metge que entregàs la carta a la seva promesa.

22 julio 36 Inf.

Querida Mañá: Estamos
presos en el cuartel de Inca, a-
cabamos de llegar. No creo que
pase nada porque tendrán
miedo. Me sabe mal todo
lo ocurrido por mi fami-
lia y por ti. Diles a los
estén tranquilos. Desde
la victoria hemos visto un
avión que ~~ha~~ ~~llevado~~
siete bombas sobre el Puerto
Pollensa. Ayer había un
submarino ~~adicto~~ al gobierno
en el cabo Tormentor.

Lo único que sé
es por vosotros porque
estáis ya fusilados.

Besos a todos

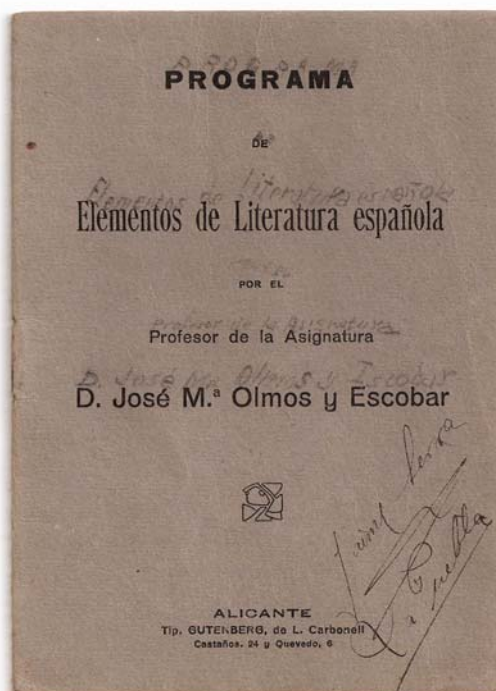
Jaume

Poza no escriba por
que estamos todavía
dentro el cuartel en el
patio del cuartel.

Dr. Médico le sugiero
mandar esto a María
Esteva Llopart calle
Solteros nº 15 La Piedad

Es va concloure aquest acte tan emo-
tiu anomenant als 22 mestres assassi-
nats a l'illa. Com sovint ens passa en
aquests actes de memòria sempre hi ha
l'ocasió de conèixer altres familiars de
víctimes; na Tònia Oliver un moment do-
nat va voler presentar al nét de D. José
Mª Olmos, catedràtic numerari de la
Normal i assassinat pels franquistes el
novembre del 1936.

A casa en sentia parlar amb admira-
ció de D. José Mª Olmos, fou professor
tant del meu pare com del meu oncle.
Fou qui signà el certificat al meu pare
com mentre havia acabat la carrera (jun-
tament amb Gabriel Viñas Morant, cate-
dràtic de pedagogia i pare de la poe-
tesa Cèlia Viñas, que fou represaliat i de-
purat). Al meu oncle li ensenyava Litera-
tura Espanyola, com demostren aquests
documents que acompanyen aquest es-
crit. **Per tots ells i per totes les vícti-
mes del franquisme: Veritat, Justícia i
Reparació.** ■

No a la impunitat del franquisme
Exhumació fosses • Anul·lació causes
Retirada simbologia

Concentració
Tots els primers
dissabtes de cada
mes, diferents
col·lectius
memorialístics ens
concentram a la PL
de l'Oliver de Palma
a les 12.00 h. **VINE!**

VERITAT JUSTÍCIA REPARACIÓ

Companyes companyes, no vos oblidem!

Joan, Jeroni, Alexandre, Bartomeu, Josep, Maria, Dumort, Pera, Gabriel, Marc, Andreu

Ajuda la Memòria!

Aquest és el compte de MdM per si
voleu ajudar-nos amb qualsevol
aportació per finançar l'Associació:

Colonya Caixa de Pollença:
ES35 2056 0004 49 4102006399

Vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!

Entra a www.memoriadelesilles.org o tempsdelamemoria@gmail.com, o crida al 625 45 45 00